

Pukovnik

MARIJAN MOŽGON

Metodski pristup vojnogeografskoj proceni odbrambene zone

Ovaj tekst je napisan kao reagovanje na neke zastarele, nasleđene i po mom mišljenju neodgovarajuće pojmove i sadržaje u nekim pravilima i priručnicima. Izvesno je da su ti pojmovi, pa, razumljivo, i njihovi osnovni sadržaji, preuzeti bez dovoljno kritičnosti. Oni se i u praksi široko primenjuju.

Ovo je pokušaj da se uvedu neki novi elementi vezani za procenu odbrambene zone i da se saobraze potrebama i zahtevima koncepcije i doktrine ONOR-a. To saobražavanje, moguća izmena, zamišljeno je u dva pravca: (1) napuštanje pojmova »zemljište« i »prostor« i predlog da se umesto njih uvede novi *geografska sredina*; (2) predlog o novom rasporedu elemenata procene.

U razmatranju nije uzeta ni jedna konkretna jedinica, a cilj je da i tretman odbrambene zone bude više društveni, a manje geofizički.

Pojam vojnogeografske procene

Poznato je da su savremena borbena dejstva dinamična, raznovrsna i složena. Mnogim obeležjima se razlikuju od borbenih dejstava klasičnih vojski. Upravo zbog toga je prirodno da se i teorijska saznanja i rešenja, a posebno doktrinarne odredbe o dejstvima u ONOR-u, razlikuju od klasičnih vojnih teorija.

U nekoliko poslednjih godina naše starešine i naučni radnici poklanjaju pažnju i proceni situacije u borbenim dejstvima. Poku-

šava se da se ta aktivnost starešina i komandi što više saobrazi borbenim dejstvima u mogućem ratu. Cilj je da se utvrde elementi procene situacije i da ona bude što potpunija, preciznija, kraća i za naše oružane snage uspješnija. Izvesno je da su *neprijatelj, sopstvene snage, prostor i vreme* valjani i nezaobilazni elementi procene situacije, bez obzira na to da li se cene odvojeno ili u povezanosti, tj. uporedo.

Istraživanja su najvećma bila usmerena ka prvim dvama elementima procene situacije (neprijatelj i sopstvene snage). Izvan pojačanog israživanja još su zemljište — prostor i vreme, pa se ti elementi i dalje nazivaju i procenjuju prema sadržajima koje je utvrdila klasična vojna teorija. I danas se u nekim spisima procena »zemljišta« svodi na sagledavanje uticaja — orografskih, hidrografskih i geoloških osobina — na predstojeća dejstva, ali se pokazalo da je tako, usko određenje zemljišta — prostora kao elementa za procenu situacije u savremenim borbenim dejstvima dvostruko problematično: (1) kao termin i (2) kao sadržaj.

U našoj i inostranoj vojnoj literaturi ima više termina koji se upotrebljavaju za imenovanje (uslovno rečeno i shvaćeno) pojma »zemljište«. Najčešći je »zemljište«, a zitam: »teren«, »prostor« i »prirodna sredina«. U mnogim našim pravilima o borbenoj upotrebi jedinica najčešće je u upotrebi izraz »zemljište«, pri čemu se kaže da ono (zemljište) veoma često odlučujuće utiče u vezi s preduzimanjem manevra i postupka obeju strana. Iz takvog stava o njegovoj važnosti proističe zaključak da je ispravna procena zemljišta uslov i za to da komandanti jedinica i štabovi donose prave odluke o manevru i drugim postupcima jedinica u toku borbenih dejstava. Smatra se da se situacija može temeljito proceniti ako se dobro znaju vojnogeografske odlike vojišta i zone borbenih dejstava. U borbenim dejstvima u ONOR-u, međutim, značajne su ne samo osobenosti »zemljišta« ili »prostora« već i sva druga vojno-geografska obeležja zone dejstva.

Pojam »zemljište« je u najužoj vezi s pedologijom¹. Tako dr Mihovil Gračanin definiše zemljište kao »površinski rastresit sloj zemljine kore«². Slična je definicija i u *Vojnoj enciklopediji*, u kojoj se naziva još i — teren³.

Poznato je da organski svet čine razni mikroorganizmi i da u njega ne ubrajamo čoveka, jer on nije prilagođen njihovim uslovima života. Zemljište je samo manji deo prirodne sredine, tj.

¹ Pedologija je nauka o tlu ili rastresitom površinskom sloju litosfere.

² Dr M. Gračanin: *Nauka o tloznanstvu i metodika ekoloških istraživanja tla*.

³ *Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, tom 10, str. 697.

manji deo litosfere. Zato je tako shvaćen pojam »zemljište« preuzak za naše oružane snage, jer je predmet njihovog interesovanja i litosfera, odnosno delovi hidrosfere što su vezani za kopno i nešto uže za more.

Slično značenje ima i termin »teren«, koji prema *Leksikonu stranih reči i izraza* znači: »teren... zemljište, tle, zemlja; oblik zemljišta, naročito s obzirom na njegov uticaj na položaj i kretanje trupa; položaj, okolnosti; oblast gde se deštuje, radi; gubiti teren — gubiti uslove uspeha⁴«. U tom određenju značenja ni na jednom mestu se ne spominje agrarna struktura kao suština pojma, ali se zapaža nastojanje da se pomenuti termin opravda kao činilac borbene situacije. Termin »teren« je očigledno jedan od sinonima za termin »zemljište«. Ako je prvi preuzak da označi suštinu pojma koji je u pitanju, i zbog toga neprihvatljiv, neprihvatljiv je i termin »teren«.

»Prostor« u nekim našim publikacijama još se tumači kao: »praznina u kojoj opažamo stvarne predmete; određuje se trima dimenzijama (dužina, širina, visina)...⁵; neograničena protegnutost, rasprostranjenost u svim dimenzijama i pravcima...; deo, komad zemljišne površine različite veličine...; ograničen deo površine na koji može da se smesti nešto ili koji može da se upotrebi za nešto...⁶; sve ono bestjelesno što se prostire po zemlji i izvan zemlje u svemirskim daljinama...⁷«.

Ako je prostor »praznina« ili »sve ono bestjelesno«, onda termin ne odgovara pojmu koji je u pitanju. Jer, borbena tehnika nije »praznina«, a još manje je »bestjelesan« čovek. Suštini pojma ne odgovara termin »prostor« ni kada se uzima kao »deo, komad zemljine površine« ili »ograničen deo površine«, jer se prostor i procena prostora ne mogu svesti na izračunavanje površine — odnosno zapremine, kad se uzme i atmosfera — odbrambenih zona borbenih dejstava uopšte. Iz sličnih razloga neprihvatljiv je i termin »prirodna sredina«⁸, jer on označava pre svega fizičke dimenzije i objekte, a isključuje čoveka i njegovo stvaralaštvo u prostoru.

⁴ M. Vujaklija: *Leksikon stranih reči i izraza*, »Prosveta«, Beograd 1970, str. 944.

⁵ *Popularna enciklopedija*, BIGZ, Beograd 1976, str. 900.

⁶ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, Matica srpska, Novi Sad, str. 226.

⁷ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, dio XII, Zagreb 1952, str. 423.

⁸ Prirodna sredina, pojam koji podrazumeva kompleks prirodnih komponenata (elemenata) geografske sredine... jest deo Zemljine prirode koji nije izmenjen čovekovom delatnošću i čiji je razvitak određen prirodnim zonama. *Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja*, knj. XVIII, Geografija, »Interpres«, Beograd 1969, str. 449.

Očigledno je, dakle, da nijedan od navedenih termina nije prikladan pojmu prostora — zemljišta, jer njihovi sadržaji nisu dovoljno široki da obuhvate sve društvene i prirodne elemente u zoni borbenih dejstava. Navedeni i neki drugi termini najmanje odgovaraju našoj društvenoj stvarnosti, odnosno koncepciji i doktrini ONOR-a. U traganju za odgovarajućim terminom nužno je poći od njegove suštine.

Suština pojma — Svaka zona borbenih dejstava ima višestruku funkciju u pripremanju i izvršavanju zadataka u odbrani ili napadu. U našim uslovima svaka zona je prvenstveno društvena sredina u kojoj su razmeštene jedinice i stanovništvo i u kojoj vladaju samoupravni društveni odnosi, a tek potom — zona dejstva je i prirodna (fizička) sredina u kojoj vladaju složeni, ali i krajnje dijalektički uslovljeni zakoni sa nizom međuzavisnih pojava i odnosa. Razlog za takvo naglašavanje društvene sredine je u činocima oružane borbe — kako ih tretiraju naša pravila i doktrinarni stavovi. Za našu praksu i teoriju činoci oružane borbe predstavljaju društveno-materijalnu, odnosno vremensku osnovu, i zato na njima počivaju naši doktrinarni stavovi i strategijski principi. Naglašava se takođe da činoci u oružanoj borbi deluju u isto vreme i kompleksno u međusobnoj uslovljenosti, povezanosti i promenljivosti, pri čemu živa sila ima uvek glavnu i odlučujuću ulogu.

Zona dejstva ma koje jedinice nije, dakle, kao nekada i za neke druge armije što je — prirodna sredina, a još manje je (makar i uslovno) »zemljište«. Za naše jedinice zona je deo teritorije, s našim stanovništvom, naseljima, privredom, saobraćajem i pripadnicima oružanih snaga. Iz takvog poimanja zone dejstva komandovanja na svim stepenima se nameće više pitanja na koja procenom situacije treba da odgovori:

1. Kako da se uskladi plan dejstva i posebno kako da se organizuje sistem vatre s obzirom na raspored partizanskih jedinica i jedinica teritorijalne odbrane, raspored organa društveno-političkih zajednica, baza i skladišta, raspored elemenata civilne zaštite i način njihovog funkcionisanja, i raspored stanovništva;

2. Kako da se evakušu deo stanovništva, materijalna sredstva, kulturne i druge vrednosti, a da to ne utiče na postavljene zadatke u napadnoj, odnosno odbrambenoj zoni jedinica;

3. Kako da se organizuje obezbeđenje borbenih dejstava, posebno pozadinsko i inženjerijsko, i drugo.

Ako se sve to ima na umu, kao i to da je svaki delić zone dejstva deo rodne grude, deo prošlosti i sadašnjosti naših naroda i narodnosti, deo našeg samoupravnog socijalističkog bića, dolazi se

do suštine pojma koji je u pitanju. Izgleda da je najprihvatljivije i najsvrsishodnije da se umesto tradicionalnih termina »zemljište«, »prostor«, »teren« i slično uvede termin *geografska sredina*, jer on podrazumeva onaj deo zemaljske prirode koji je izmenjen ljudskim radom. Zbog toga geografsku sredinu treba shvatiti kao »očovečenu prirodu«, kao osobitu formu materije⁹.

Sadržaj procene — Pojam *geografska sredina* u osnovi čine tri uža pojma: »društvena sredina«¹⁰, »prirodna sredina« i »vreme kao deo klime«, tj. vreme kao atmosferska pojava. Procena geografske sredine, dakle, sastojala bi se iz procene ta tri dela jedne celine, a procena pojedinih činilaca sadrži više pojedinačnih sadržaja delova tih činilaca. Odnos delova (činilaca) prema celini mogao bi se izraziti i kao odnos podsistema prema sistemu, u ovom slučaju u geografskoj sredini.

Razloga za stavljanje društvene sredine na prvo mesto u sadržaju procene svakako ima više, no najznačajniji je onaj koji je istakao drug Tito: da je osnova zaloga naše pobede u eventualnom ratu politička svest, visok borbeni moral, znanje i veština naših boraca i starešina. Društvenost, a time i univerzalnost koncepcije opštenarodne odbrane vidi se i iz ove Titove izjave: »Izgradnja sistema opštenarodne odbrane neposredno je utkana u *sve ćelije našeg društva* (podvukao M. M.), ona je postala briga, pravo i obaveza svakog radnog čovjeka, a Jugoslavija neosvojiv bastion za svakog agresora¹¹«.

Procenom društvene sredine načelno bi mogli da se obuhvate:

1. Stanovništvo u zoni dejstva jedinice (broj i raspored, gustina naselja i naseljenosti, uticaj tipova naselja na odbranu ili na napad, uticaj građevinske strukture naselja na dejstva jedinica i zaštitu stanovništva, starosni i obrazovni sastav stanovništva i mogućnosti popune jedinica, zdravstveno i epidemiološko stanje u zoni dejstva itd.);

2. Opšta privredna razvijenost zone (raspored privrednih objekata i rejonu; odnos grana i delatnosti u sklopu »male privrede« i njeni kapaciteti, mogućnost snabdevanja stanovnika i jedinica iz mesnih izvora. Naglašenu ulogu pri tome treba da imaju strateški značajni privredni rejon i objekti vojne industrije);

⁹ Isto, str. 166—167.

¹⁰ »Društvena sredina, istorijska kategorija — označava prirodnu sredinu u kojoj je čovek stvorio novi ambijent međuljudskih odnosa, delatnosti i oblika društvene svesti kojih nije bilo dok je živio na stupnju životinje u manjim ili većim grupama (hordama). Može se tretirati i kao specifičan odnos prirode, čoveka i društva« (*Politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd 1975, str. 210).

¹¹ Tito: *Vojna djela*, VIZ Beograd, str. 138.

3. Putni saobraćaj u zoni dejstva (uzdužni i poprečni, odnosno upravni i rokadni putevi i njihov uticaj na pokrete jedinica i stanovništva, broj i vrste objekata na putevima, značajne raskrsnice, broj i odlike pojedinačnih prevoja itd.). Poznato je da su sve savremene armije motorizovane i da težište napada usmeravaju duž glavnih saobraćajnica, što nameće potrebu racionalnog zaprečavanja. Sem toga, za većinu motornih vozila su potrebne znatne količine pogonskog goriva i maziva, zbog čega agresor svoje nastupanje usmerava uglavnom duž upravnih putnih pravaca i cevovoda, odnosno naftovoda. U rejonima velikih raskrsnica i čvorišta puteva realno se očekuju pojačana dejstva agresorovog vazduhoplovstva uz primenu vazdušnih desanata različite jačine i namene. Taktički (prvenstveno helikopterski) desanti mogu se očekivati u rejonima značajnijih prevoja (npr. izraelski desant na prevoj Mitlu);

4. Železnički saobraćaj (vrste i kvalitet železničkih pruga sa mogućim upravnim i rokadnim funkcijama; utovarno-istovarne železničke stanice; moguće zamene elektrovoće, dizel ili parnom vučom; mogućnosti i kapaciteti za brze popravke sredstava oštećenih borbenim dejstvima, itd.).

5. Pomorski saobraćaj, duž obale, između obale i ostrva, između otvorenog mora i obale; kapaciteti luka i sidrišta; uticaj pomorskog saobraćaja na formiranje pomorskodesantnih osnovica, na sadejstvo sa snagama ratne mornarice, na moguće veze sa inostranstvom i prijateljski raspoloženim državama i narodima i slično.

6. Vazdušni saobraćaj u zoni dejstva i onaj za koji može da se pretpostavi da bi se obavljao duž zone dejstva ili popreko. Neophodno je odvojeno proceniti civilni i vojni avio-saobraćaj i predvideti eventualnu upotrebu snaga za intervencije u rejonima civilno-vojnih aerodroma, odnosno prema nekim drugim objektima u zoni ili neposredno uz zonu dejstva. Osobito je važno proceniti: vrstu desanta (padobranski, helikopterski) vreme njegove upotrebe (godišnje doba, doba dana) i drugo što je u vezi sa desantiranjem i protivdesantnim dejstvima, a i sve meteorološke i taktičke činioce.

7. Poštansko-telefonsko-telegrafske, radio i ostale vrste saobraćaja, njihova razvijenost i mogućnosti korišćenja, čvorovi i njihov uticaj na funkcionisanje veza komandovanja i sadejstva.

Ovde nije navedeno sve što je u vezi s procenom društvene sredine. Tako već samo agresorovo fizičko prisustvo blizu naših istorijskih spomenika, posebno iz NOR-a podstaklo bi naše borce na veća pregnuća. Razume se da spomenike treba ukloniti i sačuvati od povreda i skrnavljenja bilo koje vrste.

Procena prirodne sredine načelno bi obuhvatala:

1. Reljef zone ili pravca dejstva (mikro, mezo i makro), njegov uticaj na izgled zadatka u celini i svakog roda posebno; odnos i rasprostranjenost prednjih, zadnjih i bočnih nagiba; uticaj nagiba na prohodnost i manevar; uticaj gromadnosti planinske mase na klimu, vreme i vegetaciju i odraz svega toga na raspoređivanje elementa borbenog poretka, maskiranje, zdravstvenu zaštitu ljudstva, oštećivanje tehničkih sredstava itd.

Reljef se zacemento javlja kao višestruki modifikator borbenih dejstava i nudi izvesne prednosti inferiornijim snagama, što valja umešno i maksimalno iskoristiti. Govoreći o uticaju reljefa na razvoj oružane borbe u našem NOR-u i na nju uopšte, drug Tito je rekao:

»U Evropi misle da su naše planine rodile naš pokret i našu vojsku. A Srem to najbolje demantuje. Nacionalna i politička svijest naroda, njegova borbeno volja i revolucionarna Partija koja je sposobna da pokrene i vodi narod u borbu — to je osnovno za ustanak, a geografski uslovi mogu samo manje ili više olakšati ustanak i uticati na taktiku ustaničke vojske¹²«.

Reljef se procenjuje po područjima, vojištima, odnosno potencijalnim ili stvarnim zonama dejstva, i tu kao i za procenu svih ostalih činilaca u zoni, važe svi elementi procene situacije. Uticaj reljefa ne treba precenjivati, jer je on moguć samo u zajednici s čovekom i tehnikom koju on upotrebljava.

2. Klima je na našem ratištu veoma značajan činilac. Procenjuje se i odvojeno po područjima i za ratište u celini, kao i po zonama dejstva. Načelno, obuhvata: toplotni bilans (sinoptička, terapijska, vazduhoplovna procena itd.); specifičnu klimu gradova; a za jedinice u zoni dejstva i klimu u skloništima i zaklonima.

Posebna pažnja u proceni klime posvećuje se pravcu i brzini vetra, količini padavina, temperaturi vazduha i tla. Na osnovu tih i nekih drugih pokazatelja neophodno je doneti zaključak o (pozitivnom-negativnom) uticaju klime na čoveka, opremu i naoružanje.

3. Hidrografske odlike ratišta, vojišta, zone i pravca mogle bi da se svedu na sledeće: opšta svojstva površinskih i podzemnih voda, rečna mreža, reke kao prepreke i pregrade, najpodesnija mesta i osobenosti potencijalnih prelaza na rekama i kanalima, kanali sa nasipima i vegetacija uz njih; stanje i mogućnosti korišćenja

¹² Sreta Savić, *Srem u narodnooslobodilačkoj borbi*, »Vojno delo«, Beograd 1963, str. 9.

podzemnih voda; močvare, bare, veštačke akumulacije, ribnjaci, plovne reke i kanali; mogućnosti za upotrebu naših i agresorovih sastava ratne rečne flotile, odlike mora uz obalu između arhipelaga.

Posebno je značajno pitanje mogućnosti snabdevanja vodom, a poseban tretman imaju bezvodni i poplavljeni krajevi. Za dejstvo u naseljima neophodno je proceniti sisteme snabdevanja vodom, osobito ako se računa da će ono potrajati.

4. Pedološki sastav obuhvata tipove i kategorije tla, uticaj tla na prohodnost, vegetaciju, maskiranje, toplotni bilans tla, snabdevanje vodom, fortifikacijske radove (izgradnju podzemnih baza itd.).

5. Kad je reč o geološkom sastavu procenjuje se: njegov uticaj na vreme; moguća sredstva za izgradnju objekata i njihov kvalitet; tipologija stena i njihovo ponašanje kada se primene sredstva za masovno uništavanje; uticaj na zaprečavanje rušenjem i mogućnosti zaklanjanja snaga i sredstava pri različitim geološkim sastavima tla.

6. Procenom vegetacije obuhvataju se:

a) antropogena vegetacija; a to će reći rasprostranjenost, uticaj na proizvodnju hrane i snabdevanje jedinica iz mesnih izvora, sirovine i industrijsko bilje, uticaj vegetacijskog perioda na maskiranje, mogućnost uništenja vegetacije sredstava za hemijsko-biološko ratovanje i posledice po živu silu i stočni fond, sa posebnim osvrtom na stanje na privremeno zaposednutoj teritoriji;

b) prirodna, posebno šumska vegetacija; spratnost i kvalitet šuma; gustina šumskog pokrivača po područjima (zonama) i njen uticaj na maskiranje i na smanjenje nepovoljnih klimatskih i vremenskih uticaja; šume i njihov uticaj na količinu padavina, odnosno na smanjenje radijacije na visinama do dva metra iznad tla.

Svakako je potrebno imati na umu i značaj vegetacije kao građevinskog materijala, sirovina za proizvodnju celuloze, rezervi u energetske potencijalima (drvo kao gorivo) i slično.

Procena vremena kao trenutka klime

Pod vremenom se podrazumeva stanje atmosfere u trenucima merenja. Upravo zato u procenjivanju vremena treba poći od opštih odlika klime u konkretnoj ili mogućoj zoni dejstva, u zavisnosti od godišnjeg doba, reljefa, vegetacije, ekspozicije zone, industrijske razvijenosti itd. Značajni su klima i vreme u naseljima u pogledu pravaca i brzine vetrova, mogućnosti direktne, odnosno posredne kontaminacije zone RHB-borbenim sredstvima, uticaj građevinske

strukture za zaštitu jedinica od negativnih uticaja visokih i niskih temperatura i zaštite u radiološko-biološko-hemijskom pogledu.

Danas se sve više pribegava klimatskom, odnosno meteorološkom ratu i otuda problemi. To je počelo od rata u Vijetnamu. I u vezi s tim trebalo bi kada su u pitanju preventiva i zaštita, da činimo više nego do sada. U procenama se vreme kao meteorološka, odnosno atmosferska pojava najčešće posmatra u vezi sa radiološko-biološko-hemijskom situacijom, a u artiljeriji u vezi sa ostvarivanjem vatre (izračunavanje elemenata za gađanje metodom potpune pripreme). Vreme, odnosno neki njegovi elementi i pojave, vrlo je značajno za ratno vazduhoplovstvo, mornaricu i protivvazдушnu odbranu, a posebno za padobranske jedinice. Zbog toga mu kao atmosferskoj pojavi treba posvetiti mnogo više pažnje, u svim vidovima i rodovima naših oružanih snaga kako bi se što je moguće više lakorišćavale njegove povoljnosti, odnosno umanjio nepovoljan uticaj prilikom izvođenja borbenih dejstava, pa i u mirnodopskim uslovima.

Navedeni sadržaji vojnogeografske procene u zonama dejstava jedinica samo su osnovne teze. Jer, zone su kompleksne i na njihovu potpunu procenu utiču sve, pa i najmanje, promene koje sadrži bilo koji element procene. Zato procenu nikada ne treba uzimati kao potpunu, odnosno savršenu, već kao stalno promenljivu, odnosno dijalektičku geografsku sredinu.

Redosled elemenata procene

Tradicionalna procena situacije obavlja se ovim redom: neprijatelj, sopstvene snage, zemljište i vreme. Nalazim da takav redosled ne odgovara savremenim zahtevima u vezi s procenom situacije. Jer se ne poštuje pravilo od više poznatog ka manje poznatom. Neprijatelj je najmanje poznat element procene situacije, a obično se procenjuje pre ostalih, poznatijih.

Komandanti jedinica u našim oružanim snagama već u miru u potpunosti upoznaju zone, odnosno geografske sredine zone, vojišta i našeg ratišta u celini. Prirodno oni poznaju i sopstvene snage i vreme kao atmosfersku pojavu. Sve do početka borbenih dejstava neprijatelj (agresor) je manje-više nepoznat, a komandanti i njihovi štabovi mogu samo da pretpostavljaju varijante mogućih neprijateljskih dejstava. Zbog svega toga temeljita vojnogeografska procena geografske sredine i vlastitih snaga omogućava komandantima da stvore realniju pretpostavku o načinu grupisanja i dejstvu ne-

prijateljskih snaga. Stoga bi realnije bilo da redosled procenjivanja situacije izgleda ovako:

1. Vojnogeografska procena geografske sredine: procena društvene sredine, procena prirodne sredine i procena vremena kao činioca klime.

2. Procena vlastitih snaga (svih snaga u zoni — zonama dejstava, bez obzira na to da li učestvuju u borbenim dejstvima, jer i neoružani otpor utiče na dejstvo).

3. Procena neprijatelja.

4. Procena vremenskog intervala između dva događaja (od prijema zadatka do spremnosti za odbranu itd.).

U takvom redosledu elemenata procene situacije poštuje se pomenuto načelo »od poznatog ka manje poznatom i nepoznatom«. Čak i pod uslovima da se sledi poznati princip »od bitnog ka manje bitnom«, kako to neki traže, predloženi redosled elemenata procene situacije takođe važi.

Prethodna analiza je potvrdila pretpostavku prema kojoj značenje i sadržaj pojma »zemljište — prostor« ne odgovaraju suštini, pa otuda ni značenju koje imaju u proceni situacije i pripremanju za borbena dejstva u ONOR-u. Iako više postulativno nego celovito, izvedeni su nov pojam *geografska sredina*¹³ i nov njegov sadržaj kao činioca u proceni situacije. Takođe je utvrđen novi redosled elemenata procene situacije.

Moglo bi se prigovoriti da je navedeni *sadržaj procene geografske sredine* obiman i da nije prilagođen inače oskudnom vremenu komandi, štabova i jedinica. Treba imati na umu to da procena situacija sadrži i globalna i pojedinačna pitanja koja bi mogla da budu od teorijskog i praktičnog značenja za naše oružane snage.

¹³ Pojam je nov za vojnu terminologiju, ali ne i za nauku uopšte.